Р. Б. Шевчук,
аспірант навчально-науково-виробничого центру, НУЦЗУ
ORCID ID: 0000-0002-8375-7724

DOI: 10.32702/2306-6814.2019.19.85

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА СТАНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

R. Shevchuk,
postgraduate student of the educational-scientific-production center of the NUCPU

PROBLEMS OF FORMATION AND ESTABLISHMENT OF THE ECONOMIC MECHANISM OF STATE REGULATION

У статті проаналізовано проблему формування та становлення економічного механізму державного регулювання на регіональному рівні в період надзвичайних ситуацій. Визначено, що характерною рисою будь-якої НС є її територіальна прив'язка, тому комплексне здійснення заходів щодо попередження нещастя і подолання їх наслідків можливе лише на основі територіального підходу, реалізованого за допомогою регіонального управління та якісного державного фінансування. Саме регіональні органи влади найбільшою мірою мають інформацію про місцеві умови, наближені до зон НС і мають у своєму розпорядженні місцеві ресурси, здатні вирішувати завдання ефективного реагування всієї регіональної соціально-економічної системи на негативну зміну її параметрів і інституціональних умов у результаті виникнення НС, а також можуть сформувати й використовувати економічний механізм державного регулювання з попередження й подолання наслідків НС.

The problem of formation and development of the economic mechanism of public regulation of emergencies at the regional level has been analysed in the paper. The feature of any emergency is its territorial linkage, thus, the comprehensive implementation of the measures to prevent disasters and overcome their consequences is possible only at the regional level implemented through regional governance and quality public funding. It is the regional authorities that, to the greatest extent, are informed about the local conditions close to the emergency zones and have local resources to respond effectively to the problems of the entire regional socio-economic system and negative changes of its parameters and institutional conditions as a result of the emergency. They also can organise and use the economic mechanism of public regulation to prevent and overcome the consequences of emergencies. It is the regional authorities that, to the greatest extent, are informed about the local conditions close to the emergency zones and have local resources to respond effectively to the problems of the entire regional socio-economic system and negative changes of its parameters and institutional conditions as a result of the emergency. They also can organise and use the economic mechanism of public regulation to prevent and overcome the consequences of emergencies.

On the basis of the analysis of the organizational and legal constituents of the economic mechanism for the emergencies prevention in Ukraine, their impact on the current state of emergencies, the expediency of introducing the leading international experience in Ukraine concerning the development of public administration of the components of the economic mechanism for the emergencies prevention is substantiated.

During the implementation of the goals and objectives of the study, we used the works of domestic and foreign scientists in public administration, the theory of risks of modern socio-economic systems, the functioning of the economy of the meso— and macrolevels, and also in the problems of modeling

socio-economic processes. In addition, theoretical studies of the economic mechanism and tools for managing regional systems and the factors of their socio-economic development in emergency situations were used.

Ключові слова: державне регулювання, економічний механізм запобігання надзвичайним ситуаціям в Україні, механізм державного управління.

Key words: public regulation, economic mechanism of emergencies prevention in Ukraine, mechanism of public administration.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Екстремальні явища, маючи високий ступінь негативного впливу на суспільство, змушують його адекватно реагувати й боротися з наслідками стихійних лих, аварій, катастроф і соціально-політичних конфліктів. Для організації ефективної боротьби з надзвичайними ситуаціями (далі НС) важливе значення має визначення основних факторів подібного впливу й правильне розуміння механізмів їх прояву в економічному житті. У цих цілях розпочато спробу їх теоретичного аналізу й розгляду способів вираження в конкретних економічних показниках. Слід зазначити, що оскільки в цей час в наявній науковій літературі досить широко досліджені фізичні аспекти руйнівного впливу стихійного лиха, аварій і катастроф, причому загальноприйнятими стали терміни "вражаючі фактори" і "фактори поразки", то стосовно характеру нашого дослідження їх необхідно відрізнити від того, що вводиться нами, терміна "фактор впливу на економіку", який стосується тільки економічного аспекту НС.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Ступінь розробленості проблеми характеризується різноманітністю досліджень різних аспектів державного регулювання економічного механізму запобігання НС. Зокрема для формування авторської позиції під час написання цієї статті, про закономірності економічного розвитку в контексті варіативності впливів різноманітних нещастів і необхідності реагування суспільства на екстремальні зміни в економіці використані праці [1–6].

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є аналіз сучасних проблем формування та становлення економічного механізму державного регулювання.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Для розгляду основних механізмів державного регулювання з впливу екстремальних явищ на економіку та їх наслідків доцільно підрозділити на такі категорії:

- факторів, що утворювалися в результаті впливу на окремі будинки, спорудження, промислові й сільськогосподарські об'єкти, а також окремі ділянки доріг і комунікацій;

- негативні наслідки від НС у невеликих населених пунктах і прилягаючих до них територій, на яких немає великих промислових і сільськогосподарських об'єктів.

Надзвичайні ситуації, сформовані в результаті влучення в зону впливу факторів поразки середніх і вели-

ких населених пунктів із прилягаючими до них територій, що відрізняються наявністю на них промислових і сільськогосподарських об'єктів, транспортних магістралей, трубопроводів і інших комунікацій, а також сільськогосподарських угідь районного або обласного значення.

Водночас для кожної наступної категорії НС, у міру зростання її масштабів, стає актуальним більша кількість факторів прояву в економіці регіонів, з яких характерним для всіх трьох категорій НС є вибуття основних засобів у результаті безпосереднього впливу вражаючих факторів [6].

Загалом у складі наслідків НС, які впливають на регіональну економіку, може бути виділено такі їхні види:

- явні наслідки, що оцінюються як збиток, що й піддаються безпосередньому кількісному підрахунку;

- неявні наслідки, які неможливо безпосередньо оцінити як збиток або втрату, яка не піддається безпосередній кількісній оцінці.

У числі подібних неявних факторів, насамперед, можна відзначити: бюджетний дефіцит і різке падіння курсу національних валют, стресовий стан населення й посилення міграційних процесів, політична нестабільність і нездатність надбудовних структур. Сценарний характер впливу факторів поразки й економічних факторів у загальному виді можна представити в такий спосіб:

- вражаючі фактори, безпосередньо, своїм фізичним впливом приводять до втрат суспільного багатства й вибуття виробничих потужностей;

- у результаті дестабілізації обстановки й руйнування господарських зв'язків порушується нормальний ритм роботи значної кількості підприємств, частина з яких безпосередньому впливу не піддалася;

- для проведення робіт з ліквідації НС і компенсації понесених втрат доводиться відволікати від нормальної виробничої діяльності значні трудові, матеріальні й фінансові ресурси;

- постійна небезпека виникнення НС вимагає постійного відволікання певної частки продуктивних сил і різних ресурсів на проведення заходів щодо профілактики НС, на створення відповідних резервів і зміст відповідних суспільних структур, покликаних забезпечити стійкість економіки перед екстремальними явищами.

Виходячи з цього, реакція регіональних соціально-економічних систем на катастрофічні зміни макро-, мезо- і мікроекономічних параметрів може бути класифікована на [3]:

— оперативну, пов'язану із забезпеченням припинення дії вражаючих факторів і проведенням рятувальних і невідкладних аварійно-відбудовних робіт;

— пролонговану економічну реабілітацію, що будується на стратегічній основі, й забезпечує постраждалим об'єкти на всіх рівнях регіональної або державної соціально-економічної системи.

Причому пролонгована реакція за стратегічним характером також може бути додатково класифікована за такими видами:

— радикальна реконструкція регіонального господарства на основі нової виробничої бази, передових технологій, створення систем нових економічних відносин і перспективної кон'юнктури ринку;

— модернізований розвиток, шляхом переважного використання існуючої виробничої бази з обліком її часткового вдосконалювання й введення нових окремих ключових елементів, що задають нову якість усієї відновлюваної й реабілітованої соціально-економічної системи;

— стагнаційний розвиток, що означає просте відновлення постраждалих об'єктів і традиційних ринкових позицій;

— ліквідаційний розвиток, спрямований на скорочення числа й масштабів економічних об'єктів, обсягів використання ресурсів і виробництва продукції.

Найбільш показовим прикладом радикальної реконструкції господарства після НС може служити ташкентський землетрус (1966 р.), коли м. Ташкент одержало значні руйнування переважно старих глинобитних будівель. Для цього було розроблено генеральний план, згідно з яким під знос пішли практично всі глинобитні спорудження міста (найчастіше навіть не зруйновані), на місці яких було побудовано сучасні будинки й створено сучасну інфраструктуру.

Загалом вплив факторів НС на економіку соціо-економічних систем може бути презентовано у вигляді збитку.

Кількісна оцінка впливу НС на регіональну економіку сполучена зі значними складностями в силу значного розкиду даних про подібний вплив. Тому вона повинна проводитися з обліком науково обгрунтованих методів і підходів, в їхнім числі:

— здійснення трендового аналізу, що дозволяє виявити розвиток загальних закономірностей як у сфері розвитку НС, так і в сфері розвитку питань фінансування попередження НС і подолання їх наслідків;

— науково обгрунтоване угруповання періодів, що характеризують тенденції впливу НС на економіку в різні періоди часу [4].

Знаючи, що тривалий строк основні засоби, що простоюють, як правило, розукомплектовуються або повністю розкладаються, можна взагалі висловити припущення, що даних, що простоювання основних засобів уже просто не існує. По країні прокотився бум утилізації металу, який захопив, устаткування, що було раніше на підприємствах. Можливо, проходячи по обліковим й фігуруючи в статистиці, на ділі воно могло бути здане в переплавлення. Зниження ступеня контролю й інтенсивна зміна власників основних засобів, що має місце зараз у країні, не просто сприяють подібному розвитку подій, але навіть обумовлюють його.

Таким чином, виникає зовсім новий стан справ. Невбезпека техногенних НС поки що знизилася, але різко скоротився й економічний потенціал країни, погіршилися можливості сталого розвитку, скоротилася база забезпечення мітигаційних заходів. Тобто зниження безпеки НС буде лише тимчасовим. Попереду нова хвиля їх зростання. Але ця хвиля може стати якісно більш важкою в силу більш низького рівня стійкості економіки, якщо існуючі тенденції збережуться.

Іншої примітною тенденцією сучасного стану розвитку НС в Україні є положення в області біолого-соціальних НС. Їхня частка не велика, але цей вид НС може служити індикатором загального стану економіки й соціальної сфери в країні. У нормальному суспільстві, коли належним чином функціонують усі структури, факти епідемій, епізоотій, епіфітотій і навал шкідників, повинні бути відсутні. Сучасні заходи профілактики для цього досить ефективні. Однак у нашій країні, як видно, справи йдуть далеко не належним чином. Стає зрозумілим це саме той рівень, який відбиває об'єктивний баланс між санітарними умовами і загрозами біологічного характеру, що встановився у країні.

Багато в чому схожа зі зростанням кількості НС з'являється графічна картина й у випадку обробки статистичних даних по кількості потерпілих і загиблих. У ході цього аналізу особливо важливим є те, що на його основі може бути визначений ряд показників, що дозволяють прогнозувати розвиток положення з НС на перспективу, з урахуванням визначення якісних характеристик подібних прогнозів, тобто дисперсії відхилень можливих емпіричних даних від розрахованих середніх трендів.

Наступним досить важливим аспектом, який значною мірою може бути прояснений завдяки статистичному аналізу є розгляд ефективності використання бюджетних коштів, виділюваних на протидію НС, з формуванням ряду висновків, принципово важливих для подальшого дослідження.

По-перше, висновок, який можна зробити на основі вивчення статистики, витрати бюджетних коштів на захист населення й боротьбу із природними й техногенними нещастями в рамках даного аналізу — це досить інтенсивне щорічне збільшення засобів, що направляються на ці цілі.

По-друге, існує загроза переходу впливу НС на економіку країни на новий якісно більш важкий рівень. Зниження числа НС може бути лише початком нового періоду, коли вітчизняна економіка знизилася свій реальний потенціал до максимально можливого рівня, починаючи з якого її можливості адекватного реагування на НС, також різко знизилася.

По-третє, за існуючого стану справ у сфері забезпечення попередження НС і подолання їх наслідків у країні добитися прийнятних показників безпеки населення й економічної стійкості регіональних соціально-економічних систем практично неможливо. Потрібно серйозна якісна реорганізація всієї даної системи, здатна підняти її на принципово новий рівень функціонування [2]. Потрібний новий концептуальний підхід, що дозволяє перейти від стратегії "латання дір" до створення ефективно діючого механізму, що споконвічно націлює всіх членів суспільства на функціонування із гранично

можливим ступенем безпеки населення й економічної стійкості регіональних соціально-економічних систем.

Основним принциповим аспектом подібної нової концепції повинен з'явитися економічний, що забезпечує розвиток економіки країни як високоефективної системи з високим ступенем підготовки й граничною адекватністю реагування на виникнення будь-який НС. Причому основним елементом подібної системи повинен з'явитися чинний економічний механізм державного регулювання, що забезпечує компроміс інтересів усіх учасників ринку, реалізацію найбільш прийнятних імперативів економічного розвитку, формування резервів необхідних ресурсів, а також успішне проведення завчасних і оперативних заходів.

Таким чином, можна відзначити наявність дев'яти принципових факторів економічного механізму державного регулювання з попередження НС і подолання їх наслідків. Але водночас виникає проблема вибору того з цих рівнів, який відіграє найбільш істотну роль і стосовно якого слід акцентувати захід щодо розвитку й удосконаленню всієї системи попередження НС і подолання їх наслідків, із вхідними до її складу підсистемами.

Розглядаючи структуру інтересів об'єктів різного рівня глобальної економіки, чиї інтереси були б найбільш кращі у реалізації всього кола мітігаційних заходів було визначено рівень підприємства. У тій класифікації це виправдане в силу того, що такий комплекс інтересів легко персоніфікувати із власниками цих підприємств. Але у визначенні ключової ланки в складі різних рівнів економічного механізму державного регулювання з попередження НС і подолання їх наслідків слід виходити з інших позицій. Тут за основу вибору слід брати структуру комісій з надзвичайних ситуацій адміністративно-територіальних утворень відповідного рівня. А сам подібний вибір здійснювати, виходячи зі складу трьох рівнів існуючої в Україні системи адміністративно-територіального управління [1, с.90].

ВИСНОВКИ

Таким чином, небезпека техногенних НС поки що знизилася, але різко скоротився й економічний потенціал країни, погіршилися можливості сталого розвитку, скоротилася база забезпечення мітігаційних заходів. Але ця хвиля може стати якісно більш важкою в силу більш низького рівня стійкості економіки, якщо існуючі тенденції зберуться.

Іншої примітною тенденцією сучасного стану розвитку НС в Україні є положення в області біолого-соціальних НС. Їхня частка не велика, але цей вид НС може служити індикатором загального стану економіки й соціальної сфери в країні. У нормальному суспільстві, коли належним чином функціонують усі структури, факти епідемій, епізоотій, епіфітотій і навал шкідників, повинні бути відсутні. Сучасні заходи профілактики для цього досить ефективні.

Література:

1. Державне управління і менеджмент: Навчальний посібник у таблицях і схемах / Г.С. Одінцова, Г.І. Мос-товий, О.Ю. Амосов та ін.; За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Г.С. Одінцової. — Х.: ХарРІДУ УАДУ, 2002. — 492 с.

2. Доманський В.А. До нової ідеології протидії пожежам / В.А. Доманський // Науковий вісник НАВСУ. — К., 2001. — № 5. — С. 154—164.

3. Козлов К.І. Сутність феномену "соціальна безпека" / К.І. Козлов, А.В. Меляков // Механізми забезпечення соціальної безпеки на рівні регіону: [монографія] / В.Г. Бульба, С.О. Горбунова-Рубан, А.В. Меляков [та ін.]; за ред. В.Г. Бульби та А.В. Мелякова. — Х.: Вид-во ХарРІ НАДУ "Магістр", 2010. — С. 13—27.

4. Кузиляк В.Й. Підвищення ефективності державного управління у сфері пожежної та техногенної безпеки [Електронний ресурс] / В.Й. Кузиляк, М.З. Пелешко, В.В. Корнійчук // Режим доступу: <http://www.ubgd.lviv.ua>

5. Назаренко В.Ю. Державна служба України з надзвичайних ситуацій як суб'єкт державного управління пожежною безпекою / В.Ю. Назаренко // Публічне врядування: виклики та загрози в умовах глобалізації [Текст]: матеріали Форуму молодих учених у галузі науки "державне управління", м. Феодосія, 7—13 липня 2013 р. / За заг. ред. Ю.О. Куца, К.І. Козлова, Ю.О. Ульянченка. — Х.: Вид-во "ДокНаукДержУпр", 2013. — С. 128—132.

6. Пасинчук К.М. Місце та роль державного управління у системі забезпечення пожежної безпеки [Текст] [Електронний ресурс] / К.М. Пасинчук, Т.О. Щерба // Пожежна безпека: теорія і практика: [зб. наук. пр.]. Академія пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля. — 2010. — № 6. — С. 119—124. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Pbtp/texts/2010_6/Text/3.20.pdf

References:

1. Odintsova, G. Mostovyy, G. and Amosov, O. (2002), Dergavne upravlinnja i menedgment [State regulation and menegement], Khar RiDU UADU, Kharkiv, Ukraine.

2. Domanskyj, V.A. (2001), "To the new ideology of counteraction to fires", Naukovyj visnyjk NAVSU, vol. 5, pp. 154—164.

3. Kozlov, K.I. Meljakov, A.V. Bulba, V.G. and Gorbunova-Ruban, S.O. (2010), Sutnist` fenomenu "socialna bezpeka" [The essence of the phenomenon of "social security"], Khar RiDU NADU, Ukraine.

4. Kuziljak, V. Peleshko, M. and Korniychuk, V. (2016), "Improving the efficiency of public administration in the sphere of fire and technological safety", available at: <http://www.ubgd.lviv.ua> (Accessed 12 Sept 2019).

5. Nazarenko, V.Yu. (2013), "State Service of Ukraine for Emergency Situations as the subject of state management of fire security", Publichne vryaduvannya: vyklyky ta zagrozy v umovah globalizacii. Materialy Forumu molodykh uchenykh u haluzi nauky "derzhavne upravlinnia" [Public Governance: The Challenges and Threats of Globalization. Materials of the Forum of Young Scientists in the Field of Public Administration Science], Feodosiia, Ukraine, 7—13 July, pp. 128—132.

6. Pasynchuk, K.M. and Shcherba, T.O. (2010), "The place and role of public administration in the fire security system", Pogegna bezpeka: teoriya i praktyka, vol. 6, pp. 119—124.

Стаття надійшла до редакції 28.09.2019 р.